

مهمترین رکن کتاب^(۱)

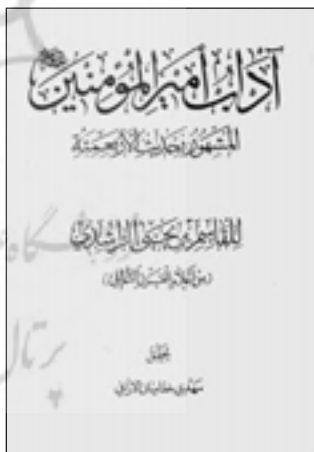
• سیدحسین فاطمی

اشاره:

نویسندگان همیشه موجب ورود اغلاط در عناوین کتاب‌ها نیستند بلکه گاه ناشران یا خوش‌نویسان یا طراحان جلد نیز منشأ این لغزش‌ها هستند. هر چند نویسندگان و مصححان نیز باید به این مهم، توجه بیشتری داشته باشند. هدف گردآورنده، از این مقاله توجه دادن پدیدآورندگان به عنوان اثرها است. در این نوشته، عنوان مخدوش بر کتاب را تیترا کرده‌ایم و در ذیل، ایراد آن را تذکر می‌دهیم. بخش نخست این مقاله در مجله کتاب ماه دین، شماره ۳۶، مهر ۱۳۷۹ به چاپ رسید.

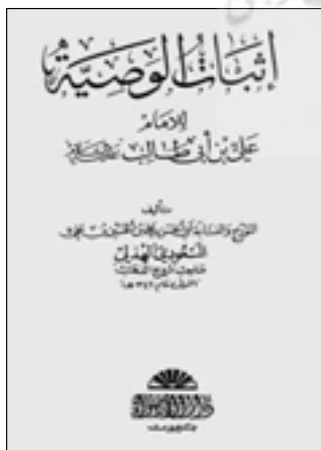
ابی‌عبدالله علیه السلام فی کتاب ادب امیرالمؤمنین علیه السلام»
(محاسن، ج ۱، ص ۲۱۴)

بنابراین عنوان درست، «ادب امیرالمؤمنین(ع)» است. مگر ثابت شود در عبارت محاسن تصحیفی رخ داده است. حال آنکه چنین نیست. به کار بردن واژه «ادب» و اراده اسم جنس از آن، در کتاب‌های پیشینیان فراوان است.

آداب امیر المؤمنین(ع)

برای یافتن عنوان این کتاب می‌توان به دو کتاب کهن رجوع کرد: فهرست شیخ طوسی و محاسن برقی. در فهرست، «آداب» ضبط شده و در محاسن «ادب». دقت در عبارت شیخ نشان می‌دهد که او در مقام بیان عنوان کتاب نبوده است، و فقط موضوع آن را ذکر داده است. می‌گوید: «القاسم بن یحیی الراشدی له کتاب فیه آداب امیرالمؤمنین علیه السلام» (فهرست شیخ طوسی، ص ۲۰۲) اما برقی در مقام بیان عنوان کتاب بوده است. می‌نویسد: «عن القاسم بن یحیی عن جده الحسن بن راشد عن محمد بن مسلم عن

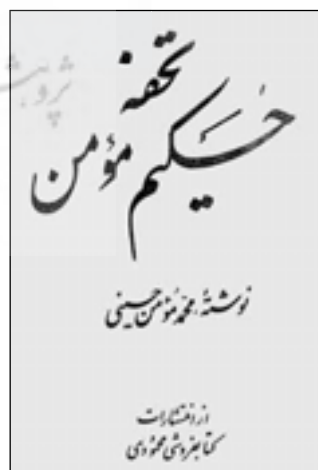

اثبات الوصیه للامام علی بن ابی طالب علیه السلام
کلمه «علی» در این جا نباید تنوین بگیرد.

**ترجمة خاتون دو سرا سیدتنا المعصومة زینب
الکبری ارواح العالمین لثراب اقدامها الفداء**

گذشته از آنکه عنوان طولانی است و عنوانی به این اندازه در عصر ما مرسوم نیست، عنوان آمیخته‌ای از فارسی و عربی است که برازنده نیست. دیگر آنکه کلمه «ترجمه» در فارسی به معنای زندگی‌نامه نیست.

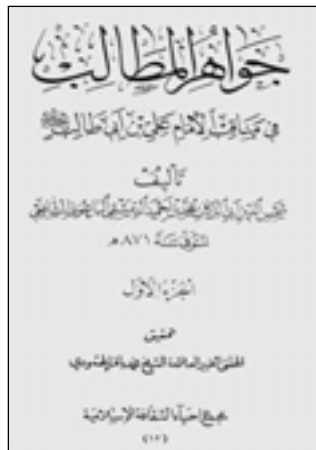
تحفة حکیم مؤمن

نویسنده در مقدمه کتاب می‌نویسد: این مجموعه مسمی بـ«تحفة المؤمنین»... کاتب نیز در پایان می‌نویسد: هذا الكتاب الشریف الموسوم بـ«تحفة المؤمنین».

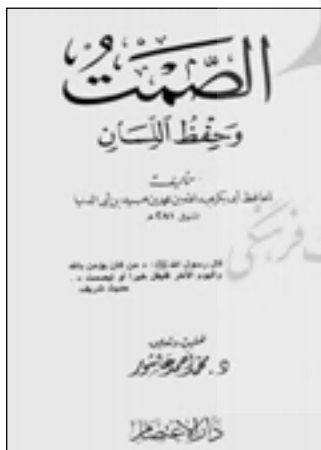
جهاد امام سجاد(ع)

مترجم در پیش گفتار، عنوان «مبارزه سیاسی امام سجاد(ع)» را برای کتاب برگزیده است.

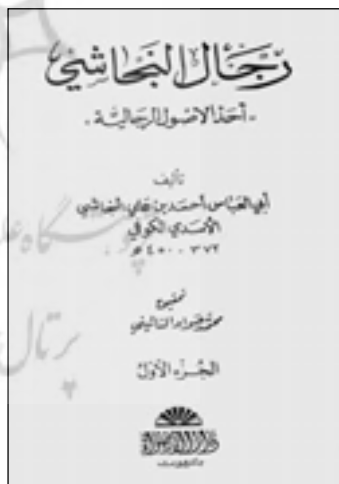
جواهر المطالب فی مناقب الإمام علی بن ابی طالب(ع)

نویسنده در مقدمه می‌نویسد: سمّیته «جواهر المطالب فی مناقب الإمام الجلیل علی بن ابی طالب(ع)» کلمه «الجلیل» افتاده است.

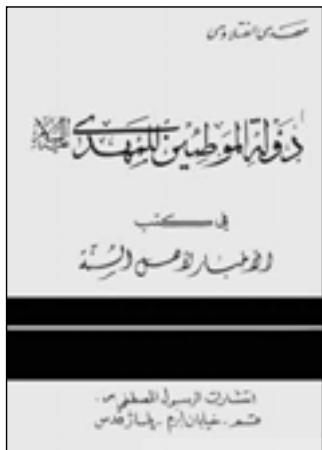
الصمت وحفظ اللسان

تصویر دو صفحه از دو نسخه خطی این کتاب در صفحه‌های ۲۷ و ۲۹ چاپ شده و در آنها «کتاب الصمت» است و عبارت «وحفظ اللسان» در آنها نیست و در کتاب‌های متعدد از پیشینیان، از این کتاب به صورت «الصمت» یاد شده و در جایی «وحفظ اللسان» ندیدیم. این کتاب با عنوان «الصمت و آداب اللسان» نیز چاپ شده است که ظاهراً درست نیست.

رجال النجاشی

هرچند این کتاب یکی از مهم‌ترین منابع رجالی است، اما نویسنده در آغاز جلد دوم، کتاب خود را این‌گونه نامیده است: «فهرست اسماء مصنّفی الشیعة وما ادرکنا من مصنفاتهم و ذکر طرف من کناهم والقابهم و منازلهم و انسابهم و ما قیل فی کل رجل منهم من مدح او ذم» (از افادات آیت‌الله سیداحمد مددی)

**دولة الموطئین للمهدی (ع)
فی کتب الأخبار لاهل السنة**

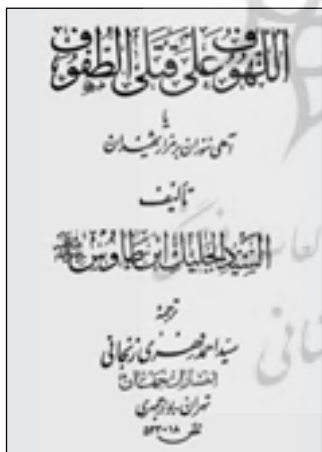
الف) «دولة» باید مرفوع باشد و دلیلی برای مجرور بودن نیست.
ب) «فی کتب اخبار اهل السنة» فصح تر است.

حياة الإمام العسكري (ع)

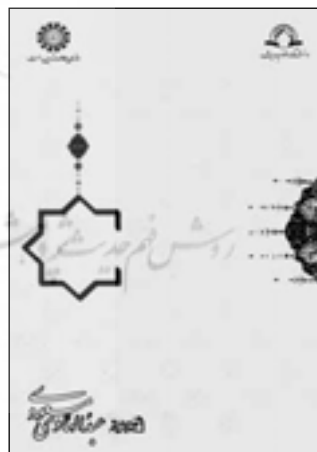
دراسة تحليلية تاريخية عملية لحياة الإمام الحسن العسكري (ع)

«دراسة» و «تحليلية» صفت و موصوفند و باید در اعراب برابر باشند. بنابر این باید هر دو مرفوع و با تنوین باشند.

اللُهوف علی قتلی الطفوف

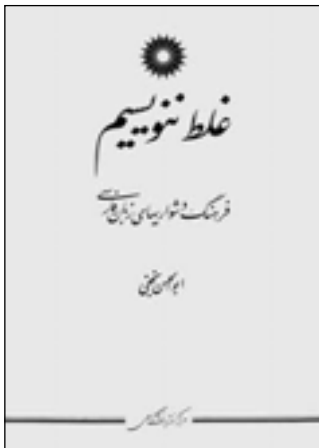
واژه «لُهوف» به ضم لام در منابع لغوی نیامده، بلکه «لُهوف» به فتح لام است که ظاهراً به قرینة «طُفوف» مراد نویسنده نبوده است. «لُهوف» به معنای طویل است که ربطی به این جا ندارد. در نسخه‌ای از کتاب لؤلؤ و مرجان (چاپ دوم هند) نام‌های از محدث نوری خطاب به ناشر کتاب، درج شده که از او خواسته هرجا کلمة «لُهوف» را نوشته است، به «لملهوف» تغییر دهد. بنابر این، عنوان درست «لملهوف علی قتلی الطفوف» است چنان‌که با این عنوان توسط مرحوم حسون تبریزیان چاپ شده است. در خور ذکر است که مرحوم

روش فهم حدیث

مقدمات فهم، روش پذیر است نه خود فهم. مثلاً می‌خواهیم بدانیم دو شیء کدامشان سنگین تر است. وقتی توصیه می‌کنیم که با ترازو این کار صورت گیرد نه با دست، در واقع این راهنمایی مربوط به مقدمه فهم است و وقتی مقدمات درست شد، فهم صورت می‌گیرد. علم منطقی از شیوة تفکر سخن به میان می‌آورد نه از فهم، و تفکر مقدمه فهم است. مناسب بود برای این کتاب عنوان «فهم حدیث» یا «روش مطالعه حدیث» انتخاب می‌شد.

سید بن طاووس از کتاب خود به صورت‌های «اللهوف»^۲ و «الملهوف»^۳ یاد کرده است. گویا شهرت این کتاب به «لهوف» سبب شده کاتبان یا مصححان، عمداً یا سهواً آن را به «لهوف» تغییر دهند.^۴

غلط نویسیم

از گذشته تا عصر حاضر، در فارسی و عربی مرسوم نبوده که عنوان کتاب را به صورت جمله کامل بنویسند و در آن فعل به کار ببرند. موارد نادر باید حمل بر اشتباه شوند.

علماء عرفتهم

«علماء» غیر منصرف است و نباید تنوین بگیرد.

منیة المرید

فی آداب المفید والمستفید

در بیشتر چاپ‌های منیة المرید کلمه «آداب» ضبط شده است. حال آنکه شهید ثانی به خط خود بر برگ اول نسخه موجود در دانشگاه تهران از کتاب خویش این‌گونه نام می‌برد: «منیة المرید فی ادب المفید والمستفید» و در مقدمه شهید در همین نسخه - که صحیح‌ترین و معتبرترین است - کلمه «ادب» مضبوط است و تصویر این صفحه در مقدمه کتاب به تحقیق حجت‌الاسلام والمسلمین رضا مختاری چاپ شده است.^۶

فاطمه الزهرا صاحب ولایت کبری (س)

الف) اگر عنوان کتاب عربی است «فاطمه» باید با تایی مدوّر باشد و آخر «الزهرا» همزه لازم دارد و «ولایت» و «کبری» نیازمند الف و لام هستند. اگر عنوان فارسی است نباید «الزهرا» با الف و لام باشد.

ب) نویسنده در آغاز فصل اول و پیش از آن، از کتاب خود با عنوان «فاطمه زهراء یا صاحب ولایت کبری - صلوات الله علیها» نام برده است. جا داشت روی جلد مثل عبارت متن می‌آمد.

مواردی که دیگران ضبط کرده‌اند. عنوانی که نویسنده انتخاب کرده دارای سجع است برخلاف آن چه بر جلد درج شده است.^۵

فرحة الغری

فی تعیین قبر امیرالمؤمنین (ع)

فرحة الغری فی تعیین قبر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) در هیچ کدام از عنوان‌های فوق، سجع رعایت نشده است. ظاهراً عنوان درست چنین است: «فرحة الغری فی تعیین قبر امیرالمؤمنین علی (ع)» چنان که با این عنوان نیز چاپ شده است.

مستدرک الوسائل

و مستنبط المسائل

نویسنده‌ای که کتابی را نوشته و مطالبی از قلم او افتاده است، اگر شخص دیگر مطالب افتاده را گرد آورد، به آن

مناقب

عمرو بن العاص

روشن است که «عمرو» مضاف‌الیه است و باید مجرور باشد.

المنتظم

فی تاریخ الامم والملوک

در مقدمه، پژوهشی در مورد عنوان کتاب شده است و این نام‌ها از کتاب‌های مختلف گرد آمده است: «المنتظم فی اخبار الملوک والامم»، «المنتظم فی تواریخ الامم من العرب والعجم»، «المنتظم فی تواریخ الامم»، «المنتظم فی حوادث الامم»، «المنتظم فی تواریخ الملوک والامم» و «المنتظم فی تاریخ الملوک والامم». مصححان عنوان آخر را پذیرفته‌اند؛ زیرا نویسنده، این عنوان را برای کتاب خود برگزیده است. اما در عمل عنوانی بر جلد نوشته شده که نه نام انتخابی توسط مصححان است، و نه هیچ کدام از

(از افادات آیت‌الله سیداحمد مددی)
 ب) ندانستیم چرا «مستدرک» جمع است. اگر چند نفر جداگانه بر کتابی مستدرک بنویسند به مجموع آنها «مستدرکات» اطلاق می‌شود.

مستدرک آن کتاب می‌گویند. بنابراین، یک شرط مستدرک آن است که مطالب گردآوری شده، طبق معیارهای همان نویسندگان باشد. اما بسیاری از روایات در مستدرک وسائل براساس معیارهای شیخ حرّ عاملی در وسائل الشیعه، نیست بلکه او عمداً آنها را نیآورده است. تنها حدود دو درصد روایات مستدرک مطابق با معیارهای شیخ حرّ است. بنابراین اصطلاحاً نباید بر آن «مستدرک» اطلاق می‌شود. (از افادات آیت‌الله سیداحمد مددی)

مراقبات شهر رمضان

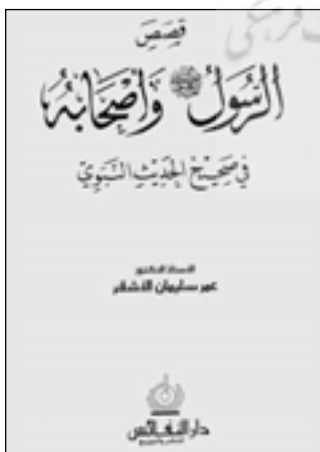
الف) «مراقبات» به فتح قاف درست است.
 ب) «شهر» مضاف‌الیه است و باید مجرور باشد.
 ج) «رمضان» باید با تنوین باشد.

معجم الشعرات النبوی (ص) و اهل بیته (ع)

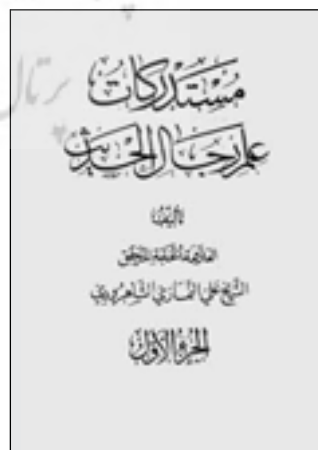
«شعرات» در این جا نباید الف و لام بگیرد. روی جلد درست

ضبط شده است.

فقیص الرسول (ص) و اصحابه

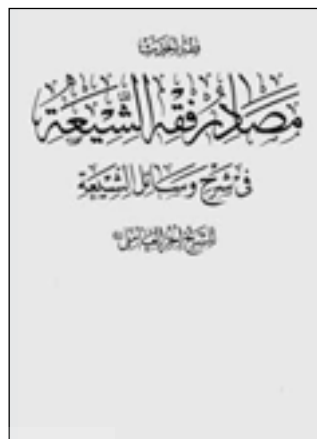
«الرسول» مضاف‌الیه است و باید مجرور باشد و «اصحابه» به سبب عطف به آن نیز باید مجرور باشد.

مستدرکات

علم رجال الحديث

الف) مستدرک علم بی‌معنا است. کتاب است که مستدرک دارد.

مصادر فقه الشيعة في شرح وسائل الشيعة

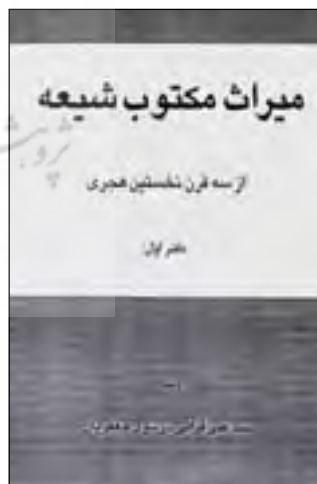
وقتی با این عنوان مواجه شدم تصور کردم نویسنده، مصادر و مسائل الشیعه را معرفی کرده است. اما معلوم شد این کتاب صرفاً شرح وسائل است. چنین عنوانی با محتوا تناسب چندانی ندارد.

موقف الائمة الاربعة واعلام مذاهبهم و من الراضة و موقف الراضة منهم

الف) «مذاهب» مضاف الیه است و باید مجرور باشد.
ب) دومین «موقف» عطف به «موقف» اول است و باید مرفوع باشد.

پی نوشت

۱. رک: فتح الباری، ابن حجر (م ۸۵۲)، ج ۱۰، ص ۳۹۹ و کنز العمال، متقی هندی (م ۹۷۵)، ج ۱، ص ۲۱۶ و ۳۶۴ و الدر المنثور/ سیوطی (م ۹۱۱)، ج ۲، ص ۷۵ و الاصابه، ج ۱، ص ۲۲۱ و عمده القاری، العینی (م ۸۵۵)، ج ۸، ص ۲۳۰.
۲. اقبال الاعمال، ج ۳، ص ۵۷.
۳. کشف المحجّة، ص ۱۳۸ و اجازات، چاپ شده در بحر، ج ۱۰۴، ص ۴۲.
۴. در آینه پژوهش، شماره ۹۵ مقاله‌ای از اینجانب با عنوان «مهم‌ترین رکن کتاب» چاپ شد و در آنجا عنوان «المهوف علی قتلی الطفوف» را غلط دانستم. اما فاضل محترم حجت‌الاسلام والمسلمین محمد احسانی‌فر تحقیق لغوی «لهوف» را تذکر دادند. هم‌چنین دانشور گرامی محسن صادقی نامه‌ی محدث نوری را یادآوری کردند که در این‌جا از هردو فاضل عزیز سپاسگزاری می‌کنم.
۵. این ایراد را پیش از این در مجله آینه پژوهش، ش ۹۵ نیز آوردم، اما به دلیل اینکه عنوان و تصویر جلد اشتباه چاپ شده بود، در این‌جا نیز تکرار کردم.
۶. رک: منیة المرید، تحقیق رضا مختاری، ص ۷۵ و ۷۹.

میراث مکتوب شیعه از سه قرن نخستین هجری

بنای نویسنده بر آن بوده که تمام تألیفات شیعه در سه قرن نخست را در این کتاب معرفی کند. بنابراین، بهتر بود در عنوان «در سه قرن» نوشته می‌شد.